

Алматы қаласы No117 ҚМУ білім беру орта мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі **Мақсотовой Ахтолқын Жандосқызының** әдістемелік ұсыныстары.

Тақырып: Қазақ тілін оқытуда функционалдық сауаттылықты қалыптастыру құралы ретінде критериалды бағалау

Мақсаты: Критериалды бағалау арқылы оқушылардың функционалдық сауаттылыққа (тілдік-коммуникативтік, мәтіндік, ақпараттық және әлеуметтік-қолданбалы дағдылар) жету деңгейін нақты, ашық және әділ бағалау жүйесін енгізу.

1. Негізгі ұғымдар мен принциптер

- Критериалды бағалау — оқушылардың жетістігін анықтайтын нақты, алдын ала белгіленген критерийлер бойынша бағалау.
- Функционалдық сауаттылық — тілдік құралдарды өмірлік және оқу-танымдық тапсырмаларды шешуде тиімді қолдана білуі.
- Принциптер: айқындық (критерийлер оқушыларға түсінікті болуы), әділдік, тұрақтылық, формативті бағыт (оқуды жетілдіру үшін кері байланыс), көпөлшемділік (өртүрлі дағдыларды бағалау).

2. Жүйенің элементтері

- Оқу мақсаттары мен нәтижелерді критерийлерге аудару (әр мақсатқа бір немесе бірнеше бағалау критерийлері).
- Дескрипторлар (әр критерий үшін деңгей сипаттамалары: мысалы, 4 деңгей — жетік/жақсы/қанағаттанарлық/жетіспейді).
- Бағалау құралдары: рубрикалар, тексеру парақтары, портфолио, орындау тапсырмалары, байқау парақтары (checklist), ауызша бағалау сценарийлері.
- Кері байланыс жүйесі: нақты және жетілдіруге бағыттайтын ұсыныстар.

3. Критерийлерді жасау бойынша ұсынымдар

- SMART қағидасы: критерийдер нақты, өлшенетін, қолжетімді, маңызды және мерзімі көрсетілген болуы тиіс.
- Әр критерий: бір аспекті ғана бағаласын (мысалы, «мәтінді негізгі ойды анықтау»).
- Дескрипторларда мінездеме мінсіздік емес, бақылауға мүмкіндік беретін өнімді сипаттау керек (мысалы, «нақты түрде түсіндіреді», «негізгі ойды және екі жағдаятты жазады»).

- Критерийлерді оқушылармен таныстыру және оларды талқылау — мотивация мен түсінікті арттырады.

4. Бағалау критерийінің үлгісі (4 балдық жүйе)

Тапсырма: шағын әңгіме жазу (5–7 сөйлем)

- Мазмұн (1–4):

4 — тақырып толық ашылған, негізгі ой анық, қосымша мәліметтер бар;

3 — негізгі ой бар, кейбір детальдар жетіспейді;

2 — ой белгіленген, мазмұны түсініксіз немесе түйінді жоқ;

1 — мазмұн әлсіз, тақырып сақталмаған.

- Құрылысы/тапқырлығы (сөйлем байланысы) (1–4):

4 — логикалық байланыс сақталған, сөйлемдер біртұтас;

3 — кішігірім байланыс бұзылыстары;

2 — сөйлемдер бөліктеніп қалыптасқан;

1 — байланыс жоқ.

- Лексика және стилистика (1–4):

4 — бай сөздік қор, стилі біркелкі;

3 — сөздік жеткілікті, кейбір қайталанулар;

2 — шектеулі, сөз таңдау қателері бар;

1 — лексика төмен.

- Грамматика, орфография (1–4):

4 — қателер жоқ немесе аз;

3 — бірнеше қателер бар, мағына әсері жоқ;

2 — қателер мазмұнға әсер етеді;

1 — қателер көп, түсінікті қиындатады.

5. Формативті бағалау әдістері

- «Шығу парағы» (exit ticket): сабақ соңында 1–2 сұраққа жазбаша жауап алу.

- Қысқа қайталау/тестілер (мини-тапсырмалар) — тез тренинг.

- Портфолио: бір кезеңдегі жұмыстарды жинақтау, прогресті көрсету.

- Өз-өзін және теңін бағалау: рубрика бойынша өз жұмысына баға беру — рефлексияны дамыту.

- Мультиперспективті бағалау: мұғалім + топтасу + өзара бағалау.

6. Суммативті бағалау

- Оқу нәтижелерін өлшеу үшін орындау тапсырмалары артықшылықты: диалог, баян, жоба, презентация.

- Әр бөлім бойынша алдын ала хабарланған критерийлер қолданылады.

- Баға ставкалары мен кері байланысты құжаттастыру.

7. Оқыту процесіне енгізудің практикалық қадамдары

- 1-қадам: оқу нәтижелерін нақты анықтау (функционалдық сауаттылыққа қатысты).

- 2-қадам: әр нәтиже үшін критерийлер мен дескрипторлар жасау.

- 3-қадам: оқушылармен критерийлерді таныстыру, демонстрациялау.

- 4-қадам: сабақта формативті бағалауды жүйелі қолдану.

- 5-қадам: суммативті тапсырмаларда біркелкі рубрикаларпайдалану.

- 6-қадам: нәтижелер бойынша кері байланыс беру және түзету жоспарларын құру.

8. Мысалдық критериалдар — функционалдық дағдылар бойынша

- Тыңдау/түсіну: негізгі ақпаратты анықтайды; маңызды детальдарды ажыратады; сұрақтарға нақты жауап береді.

- Айту/коммуникация: тақырыпты анық, логикалық түрде жеткізеді; сұрақтарға сәйкес жауап береді; тыңдаушылармен өзара әрекеттеседі.

- Оқу/мәтінді талдау: негізгі ой мен ойды қолдайтын дәлелдерді табады; мәтіннің түріне сәйкес мақсатқа бағытталған оқу.

- Жазу/өнертапқыштық: тапсырмаға сәйкес құрылым құра алады; оқырманға бағытталған хабарлама жазады; түйіндейді және қорытынды жасайды.

- Ақпараттық сауаттылық: мәтіннен қажетті ақпаратты табу, сүзгіден өткізу және қолдану.

9. Кері байланыс пен мотивация

- Кері байланыс нақты және әрекетке бағытталған (мысалы, «Сөйлемдерің жақсы құрылған, енді әліппені байлауды күшейт: 3 жерде байланыстырушылар қосыңыз»).

- Қателерді түзетуге арналған тапсырмалар беру.
- Оқушы жетістігін көрсету: портфолио, стенд, сертификаттар.
- Бағалауды оқушы дамуының өлшемі ретінде көрсету — бағаны емес, келесі қадамды анықтау.

10. Әдістемелік-ұйымдастырушылық ұсыныстар

- Критериалды бағалауды мектеп стандартына енгізу: әдістемелік бірлестік арқылы критерийлерді талқылау және үйлестіру.
- Мұғалімдер арасында модерация (ортақ бағалау мысалдарын талдау) өткізу.
- Оқушылар мен ата-аналарға критерийлер мен бағалау жүйесі туралы алдын ала түсіндіру.
- Бағалау құралдарын цифрландыру (электронды журналдар, портфолио) — мониторингті жеңілдетеді.

11. Қорытынды және ұсыныстар

- Критериалды бағалау функционалдық сауаттылықты дамытуға тиімді, себебі ол нақты дағдыларға бағытталып, оқыту мен бағалауды бір жүйеге келтіреді.
- Бастапқы кезеңде критерийлер қарапайым және анық болуы тиіс; кейін оларды күрделендіріп, мультимодальды тапсырмалар қосуға болады.
- Ұзақ мерзімді тиімділік үшін мұғалімдер арасында тәжірибе алмасу, критерийлерді жүйелі жаңарту және оқушылардың рефлексиясын дамыту маңызды.

Қосымша: қажет болса, нақты оқу кезеңіне (мысалы, 5—сынып, «оқу»/«жазу» модулі) арналған дайын рубрикалар мен тексеру парақтарын әзірлеп беріп, сабақ үлгісін құрастырып бере аламын.